

Josip Čekolj

diplomski studij povijesti, istraživački smjer: Ranonovovjekovna povijest

diplomski studij kroatistike: smjer Nastavnički

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Zrinski i Frankopani u hrvatsko-slavonskoj kulturi 17. stoljeća: suvremene predodžbe i interpretacije njihova kulturnog djelovanja u kroatističkim i historiografskim radovima

Sažetak:

Rad se bavi različitim tumačenjima i predodžbama o kulturnom djelovanju Zrinskih i Frankopana u 17. stoljeću. Pritom se nudi svojevrsan pregled dijela literature s područja kroatistike i povijesti o zrinško-frankopanskoj kulturnoj politici u ranome novom vijeku. Autor propituje razloge korištenja jezika zasnovanog na kajkavskom, čakavskom i štokavskom narječju u književnim i administrativnim tekstovima Zrinskih i Frankopana. Uspoređuje kroatističke i historiografske radove o jeziku koji su koristili članovi tih dviju obitelji, s posebnim naglaskom na propitivanje onih interpretacija koje djelovanja tzv. ozaljskog jezično-književnog kruga predstavljaju kao organizirana i svjesna nastojanja za jezičnim, kulturnim i političkim ujedinjenjem Hrvata, a koje su doprinijele učvršćivanju položaja Zrinskih i Frankopana u hrvatskoj nacionalnoj ideologiji.

Ključne riječi: Zrinski, Frankopani, ozaljski jezično-književni krug, kulturna politika, tronarječna osnovica književnog jezika

1. Uvod

Ovaj rad bavi se ulogom Zrinskih i Frankopana u jezičnim i književnim procesima na prostoru Slavonije i Hrvatske u 17. stoljeću. Različite interpretacije njihove jezične politike u povijesti jezika i književnosti, ali i unutar političke historiografije, od 19. stoljeća do danas uglavnom nisu uzimale u obzir širi kontekst političkog djelovanja Zrinskih i Frankopana. Tumačenja zrinško-frankopanske kulturne politike uglavnom su nastajala u okviru nacionalne ideologije, a ono što nije odgovaralo takvom diskursu bilo je zanemareno,

prešućeno ili odbačeno. Ponajprije, ne može se poreći da je jezik, temeljen na tronarječnoj koncepciji, kojim su Zrinski i Frankopani govorili i pisali jedinstven i značajan za ono doba. Međutim, ne postoji suglasje oko toga što su zapravo Nikola, Petar i Ana Katarina Zrinski te Fran Krsto Frankopan uistinu htjeli postići njime te jesu li na području kulture djelovali svjesno i organizirano. Ako i jesu koristili određen jezik u određenim prilikama sasvim svjesno, otvoreno je pitanje zašto su to činili.

Na temelju odabranih radova s područja povijesti i kroatistike ovaj rad uspoređuje različita tumačenja kulturnog djelovanja Zrinskih i Frankopana. Pritom se površno dotiče i pitanja u kakvom su odnosu politička i ekonomska moć tih dvaju rodova s utjecajem na onodobnu kulturu? Djelovanje Zrinskih i Frankopana čak i na području jezika i književnosti nemoguće je odijeliti od urote u kojoj su sudjelovali, stoga su i različite interpretacije same urote i njezinih posljedica uvelike utjecale na shvaćanje njihove kulturne politike. Naposljetku ovaj se rad bavi i pitanjem kakva su tumačenja zatiranja tronarječnog jezičnog koncepta nakon smaknuća Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana 1671. godine. Korištena literatura s područja povijesti i kroatistike ponajviše sadrži tumačenja od 1990-ih godina do danas, stoga se ovaj rad fokusira na samo dio predodžbi i interpretacija zrinsko-frankopanskog jezično-književnog kruga.

2. Zrinski i Frankopani u kulturi 17. stoljeća – historiografska i kroatistička perspektiva

Ozaljski jezično-književni krug prema različitim autorima obuhvaća različit broj osoba, ali svaka koncepcija skupine koja je pisala tronarječnim hibridnim jezikom u 17. stoljeću na slavonsko-hrvatskome prostoru polazi od Zrinskih i Frankopana. Pojedini autori smatraju da je upravo zbog nemogućnosti određenja koga možemo svrstati u jezično-književni krug sjeverozapadne Hrvatske 17. stoljeća, s kulturnim središtima u Ozlju i Čakovcu, bolje govoriti o zrinsko-frankopanskom jezično-književnom krugu. Bez obzira na to koja je koncepcija „kruga“ bliža istini, ovaj se rad usmjerava na kulturnu djelatnost Zrinskih i Frankopana, stoga se ponajviše koristi termin „zrinsko-frankopanski jezično-književni krug“. Kulturna politika posljednjih izdanaka tih obitelji, a koji su zajedno djelovali u različitim sferama političkog i društvenog života, neodvojiva je upravo od svih drugih djelatnosti kojima su se oni u svojem svakodnevnom životu bavili. Stoga se u dijelu rada pokušava propitati na koji način i u kojoj mjeri su se prožimale kulturne, vojne, državničke i druge obaveze Zrinskih i Frankopana. Budući da se pokušava iznaći odgovor na to i slična pitanja, ovaj se rad fokusira na ključne figure posljednjih generacija tih obitelji – Nikolu VII. Zrinskog, Petra IV. Zrinskog, Anu Katarinu Zrinsku (rođ. Frankopan) i Frana Krstu Frankopana. Njih četvero značajni su ne samo za hrvatsku i mađarsku historiografiju već i za hrvatsku i mađarsku književnost, stoga valja uzeti u obzir da su tijekom stoljeća autori različitih disciplina, ali i različiti umjetnici, posebno književnici, na različite načine interpretirali zbivanja vezana uz posljednje godine te obitelji i na taj način stvarali različite predodžbe o njihovu značaju.

Napominjem da se u ovome radu osvrćem samo na pojedine suvremene autore i njihove interpretacije kulturnog djelovanja Zrinskih i Frankopana te da bi za obuhvatnije bavljenje ovom temom trebalo pomnije i sustavnije iščitavati literaturu, ali i same izvore. Najprije, enciklopedijske bilješke i kratke biografije o zrinsko-frankopanskoj četvorci uglavnom ističu njihovu književnu djelatnost te posebnost književnog jezika koji sadrži elemente čakavskog, kajkavskog i štokavskog narječja. Naravno, zbog kratke forme takvih tekstova, oni ne ulaze u problematiku postojanja ili nepostojanja književnog krugu okupljenog u Ozlju (i Čakovcu), kao ni koncepcije jezika koji su koristili. Također, kulturno djelovanje ne povezuje se ni na koji način s drugim domenama zrinsko-frankopanskih interesa (gospodarskih, vojno-političkih, privatnih i sl.).

Na temelju znanstvenih radova jezikoslovca i književnog povjesničara Josipa Vončine, u hrvatskoj se historiografiji i jezikoslovlju ustalio termin „ozaljski književno-jezični krug“, a njime se podrazumijeva aktivno djelovanje skupine povijesnih osoba koje su na ozaljskome području njegovale književni i administrativni jezik zasnovan na sva tri hrvatska narječja. Vončina svoju teoriju potkrepljuje tvrdnjom da su ozaljski Zrinski i Frankopani te njihovi suvremenici nasljeđovali jezik od tradicije popova glagoljaša, hrvatskih protestanata iz Uracha i nekih pojedinaca čije su tekstove poznavali.¹ Prema tome, takav „krug“ pretpostavljao bi svjesnu uporabu određenog jezika kako bi se njime djelovalo ne samo na kulturu nego i na razvijanje književnog narodnog jezika koji bi poslužio za političko ujedinjenje prostora kojim su upravljali. Međutim, u novije vrijeme, Alojz Jembrih osporava Vončinin termin jezično-književnog kruga, predlažući naziv „zrinsko-frankopanski krug“. Jembrih smatra da Zrinski i Frankopani nisu koristili isti hibridni jezik kakav su koristili i drugi pojedinci iz Vončinine koncepcije kruga (poput leksikografa Ivana Belostenca) te da među njima nije bilo svjesnog i organiziranog kulturnog djelovanja po uzoru na onodobne talijanske jezično-književne škole.² Prema toj teoriji Zrinski i Frankopani se čine usamljeni u svojoj koncepciji književnog jezika.

Valja napomenuti kako Zrinski i Frankopani politički i kulturno djeluju u razdoblju kada nije ni postojala ideja stvaranja hrvatskoga standardnog jezika, ni uži ni širi ozaljski krug čak nije ni koristio isti naziv za jezik kojim su pisali niti su polazili od istih dijalektalnih osnovica. Belostenec i Ratkaj pišu svoje tekstove na kajkavskoj osnovici, a obitelj Zrinski i Frankopan (Nikola, Petar, Ana Katarina i Fran Krsto) stvara na čakavskoj osnovici.³ Sve to svakako govori u prilog tome da nije postajalo dogovorno i organizirano kulturno djelovanje u 17. stoljeću na njihovim feudalnim posjedima. Međutim, ključno je pitanje možemo li zaista opovrgnuti da četvero Zrinskih i Frankopana nije bilo svjesno kakvim jezikom pišu ne samo književna djela već i privatne, ad-

¹ Franjo Pajur, „Ozaljski jezično-književni krug ili zrinsko-frankopanski književni krug,“ *Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu* (2014), 55.

² Ibid., 67.

³ Ibid., 65.

ministrativne i pravne tekstove, te da nisu imali određenu motivaciju za takvo djelovanje. Za donošenje ikakvih zaključaka o tome, trebali bismo se odmaknuti od književno-povijesnog i lingvističkog sagledavanja zrinsko-frankopanskog jezika te uzeti u obzir mnogo širi kontekst, a to je onaj vezan uz njihovo političko djelovanje unutar hrvatsko-ugarskog plemstva, kao i onaj vezan uz odnos prema Beču i Habsburzima. S obzirom na to da bi za takvo što bilo potrebno poveće i dugotrajnije istraživanje, u ovome radu pokušat ću predstaviti, sa svojevrsnim kritičkim osvrtom, načine predstavljanja i predodžbe autora koji su se dosad bavili „kulturnim projektom“ Zrinskih i Frankopana.

2.1. Zrinsko-frankopanski krug u suvremenim radovima hrvatskih povjesničara književnosti i jezika

U drugoj polovici 20. stoljeća Josip Vončina piše radove u kojima tumači kako Zrinski i Frankopani nisu imali „neku širu koncepciju o općem hrvatskom književnom jeziku“ temeljeći ga na sva tri narječja kojima se govorilo na hrvatskome povijesnom prostoru. Glavni dokaz za to je upravo nedostatak bilo kojeg izvora u kojem bi netko od pripadnika toga kruga izrazio svoje „jezično-reformatorske“ namjere. Međutim, neosporno je da se je Petar Zrinski prevodeći bratovo djelo s mađarskog jezika vodio idejom da prijevod bude razumljiv širem čitateljstvu, što navodi i u svojem predgovoru. Područja na kojima su Zrinski i Frankopani u 17. stoljeću imali političku moć obuhvaćala su stanovništvo koje je govorilo različitim dijalektima, točnije govorima koje danas svrstavamo u tri hrvatska narječja – kajkavski, čakavski i štokavski. Za to vrijeme mogli bismo govoriti i o tri hrvatska jezika ili tri varijante hrvatskog jezika. Pritom valja naglasiti da su ikavski govori bili najrasprostranjeniji, ekavski tek nešto manje, a jekavski samo na istočnim granicama.⁴ Brojne seobe stanovništva u srednjem i ranom novom vijeku, uglavnom zbog osmanlijskih osvajanja, dovele su do toga da je na relativno malom krajiškom prostoru došlo do supostojanja čakavskog, kajkavskog i štokavskog jezika. Stanovnici zrinsko-frankopanskih posjeda, kao i krajiški službenici, vojnici i pisari, bili su zapravo prisiljeni stvarati zajednički jezik zbog lakšeg sporazumijevanja, i pisanog i usmenog. Dakle, mnogo prije književnog stvaralaštva posljednjih Zrinskih i Frankopana, na pokupskome prostoru, posebno ozaljskome, stvara se jezik koji sadrži elemente svih triju narječja. O tome nam svjedoči i suvremeni ozaljski dijalekt koji je zadržao obilježja kajkavskog, čakavskog i štokavskog. Takav razvoj jezika sasvim je prirodan i očekivan, ali i posebno zanimljiv i važan jer je postao i službenim narodnim jezikom zrinsko-frankopanskog kruga.

Često se zanemaruje materinski jezik članova zrinsko-frankopanskog kruga, kao i različita područja na kojima su stvarali svoja djela. Dok Nikola piše i politički djeluje na međimurskom prostoru, njegov brat, nakon podjele posjeda, postaje dio kulturnog i političkog života u Ozlju i njegovoj široj okolici. Također, zanemaruje se činjenica da njihov *koine*, odnosno hibridni

⁴ Josip Vončina, „Ozaljski jezično-književni krug,“ *Radovi Zavoda za slavensku filologiju* 10 (1968): 198.

jezik, nije poslužio samo za pisanje umjetničke književnosti, već je bio i jezik zrinsko-frankopanske administracije, glagoljaških propovijedi, protestantskih knjiga itd.⁵ Drugim riječima, taj je jezik iskorišten za upotrebu različitih funkcionalnih stilova, od književnoumjetničkog do administrativno-pravnog. Zrinski i Frankopani zapravo prvotno počinju koristiti hrvatski *koine* u svojim kancelarijama, „vode poslovnu korespondenciju, izdaju isprave (ugovore, obveznice, založnice) i donose odluke upravne i sudske naravi na hrvatskom jeziku, traže i kupuju hrvatske knjige“. Između ostaloga, oni nekad sami pišu i potpisuju službena pisma i isprave na njemačkom, mađarskom, latinskom i hrvatskom jeziku na sva tri pisma.⁶ Njegovanje i razvijanje tog jezika u administraciji, nastalog na temelju svih triju narječja, no na čakavskoj osnovici, postat će i njihov književni jezik. Upravo zbog te široke i šarolike upotrebe, koja je potekla iz kancelarija, službene i administrativne sfere, Vončina ga naziva „saobraćajnim“ odnosno službenim jezikom. Sveukupnost raširenosti ozaljskoga hibridnog jezika Vončina promatra kao „težnju za jezičnim ujedinjavanjem“, dakle svjesnim stvaranjem službenog jezika koji se može koristiti u svim sferama privatnog i javnog života. Sredinom 17. stoljeća, prema Vončini, takav je jezik imao velike izgleda postati osnovicom za budući standardni jezik na hrvatskome povijesnom prostoru, prije svega zbog toga što je omogućavao lako sporazumijevanje među govornicima različitih dijalekata. Prema tome, Zrinski i Frankopani se svjesno udaljavaju od svojeg materinskog čakavskog jezika, unoseći kajkavske i štokavske slojeve, kako bi približili svoje tekstove, bilo književne bilo administrativne, široj publici. Naziv „ozaljski jezično-književni krug“ Vončina opravdava time što se je Ozalj nalazio „na sredini između krajnjih tačaka hrvatskoga prostora na kojem su djelovali Zrinski u 17. stoljeću: kajkavskog Međimurja i čakavskog Primorja“⁷.

Zrinski i Frankopani te njihovi pisari na svojim posjedima u Ozlju i Čakovcu koriste sva tri pisma – glagoljicu, ćirilicu i latinicu. Upotreba sva tri pisma svjedoči o njihovu obrazovanju na književnoj i crkvenoj tradiciji tekstova pisanih glagoljicom i ćirilicom, ali i nasljedovanju glagoljaškog jezika koji je sadržavao elemente svih triju hrvatskih narječja. Jedan od primjera upotrebe glagoljice jest pismo koje Nikola Zrinski Sigetski 1544. šalje barunu Antunu od Turna i Križa. Fran Krsto Frankopan zapisao je pjesme na hrvatskom jeziku koje su pjevali vojnici i pisari (dijaci), stoga ih je nazvao *dijačkima junačkima*. Takve pjesme spominje i Petar Zrinski u svojoj *Sireni*.⁸ Sve to nam svjedoči o tome da su Zrinski i Frankopani bili u bliskim odnosima sa svojim pojedinim pisarima i vojnicima te su da su oni zajedno koristili jezik zasnovan na sva tri

⁵ Ibid., 199-200.

⁶ Josip Bratulić, „Zrinsko-frankopanske kancelarije i njihov jezik,“ u *Povijest hrvatskoga jezika. Knj. 3, 17. i 18. stoljeće*, ur. Ante Bičanić (Zagreb: Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti CROATICA, 2013), 325.

⁷ Josip Vončina, „Ozaljski jezično-književni krug,“ *Radovi Zavoda za slavensku filologiju* 10 (1968), 205.

⁸ Josip Bratulić, „Jezik hrvatskih poslovnih tekstova,“ u *Povijest hrvatskoga jezika. Knj. 3, 17. i 18. stoljeće*, ur. Ante Bičanić (Zagreb: Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti CROATICA, 2013), 312.

narječja. Ukratko rečeno, tzv. hibridni ozaljski jezik bio je dio svakodnevne kulture, pa i one koja je uključivala rasonodu, pijančevanje i ljubavno-seksualne odnose, dakle razgovorni jezik i jezik pučkih pjesama. Dok Bratulić takve pjesme naziva „pomalo opscenima“⁹, vjerujem da su one zapravo veoma dobar dokaz ukorijenjenosti tronarječnog jezika u zrinsko-frankopansku svakodnevicu. Nadalje, možda najbolje svjedočanstvo o korištenju „ozaljskog“ jezika kao materinskog u svakodnevici je oprostajno pismo Petra Zrinskog njegovoj supruzi Katarini. To pismo poslužilo je kao dokaz onim autorima koji su se protivili tezi da je zrinsko-frankopanski jezik umjetan i „izvještačen“, pa tako Vončina zaključuje da se Petar u „kritičnome životnom trenutku izražava kako je jedino navikao: miješajući u svojem tekstu pojave čakavsko-kajkavsko-štokavske“¹⁰. Povjesničarka jezika Anđela Frančić o Zrinskim i Frankopanima zaključuje kako su upravljali većim dijelom posjeda na kojima su se dodirivala sva tri narječja, a pripadnicima „ozaljskog kruga“ razgovorni je jezik bio „posebni interdijalekt“. Hibridni jezik u književnosti njeguju po uzoru na glagoljaše i protestantske pisce, što Frančić tumači kao koncepciju „prema kojoj se do općehrvatskoga standarda dolazi miješanjem svih triju narječja, a ne odabirom jednoga od njih“¹¹. U kojem je opsegu zaista postojala svijest o stvaranju zajedničkog jezika koji se približava (suvremenoj) ideji standarda i koliko je ovakva interpretacija proizašla iz suvremenog shvaćanja književnog i standardnog jezika (iz kroatističkih krugova), ali i etničkih i nacionalnih procesa identifikacije (iz kroatističkih i historiografskih krugova), potrebno je propitati na temelju mnogo dubljeg uvida u zrinsko-frankopansku politiku.

Jezikoslovac Vatroslav Jagić i njegovi sljedbenici nisu bili blagonakloni prema pjesništvu Petra Zrinskog i njegova svaka Frana Krste Frankopana, najblaže rečeno smatrali su ih lošim pjesnicima. Međutim, Jagić je među prvima ponudio tezu da je Petar Zrinski miješajući čakavski i kajkavski jezik pokušao uspostaviti novo literarno središte na sjeveru Hrvatske, po uzoru na talijanske literarne akademije koje su djelovale u njegovo vrijeme i koje su Zrinski i Frankopani pratili i čitali.¹² Josip Bratulić pak 2013. u *Povijesti hrvatskoga jezika* piše kako su Jagićeve riječi „sprečavale dugo vremena da se o pjesnicima mučenicima progovori s onim uvažavanjem kakvo su zaslužili“¹³. Sintagma „pjesnici mučenici“ upotrijebljena je kako bi se naglasio tragičan kraj urote u kojoj su sudjelovali Zrinski i Frankopan te kako bi se njihovo pjesništvo sagledalo, ne samo iz perspektive znanosti o književnosti već i iz perspektive nacionalne povijesti i nacionalnog imaginarija. Ipak, unatoč mnogim negativnim komentarima dijela slavista o Petrovu i Franovu pjesništvu, gotovo svi po-

⁹ Ibid., 312.

¹⁰ Ibid., 321., prema: Vončina 1988: 221.

¹¹ Anđela Frančić, „Hrvatski jezik u 17. i 18. stoljeću,“ u *Povijest hrvatskoga jezika; Književne prakse sedamdesetih: zbornik radova 38. seminara Zagrebačke slavističke škole*, ur. Krešimir Mićanović (Zagreb: Filozofski fakultet, Zagrebačka slavistička škola, Hrvatski seminar za strane slaviste, 2010), 32-33.

¹² Josip Bratulić, „Hrvatski filolozi o djelima Zrinskoga i Frankopana,“ *ibid.*, 330-332.

¹³ Ibid., 332.

vjesničari jezika i književnosti složili su se da je u Ozlju nastao književni jezik koji je imao potencijal postati osnovicom za budući standardni jezik Hrvata.

Filolog Radoslav Katičić u svojim *Novim jezikoslovnim ogledima* tvrdi kako se hrvatski književni jezik tijekom povijesti „razvijao kao cjelina i s jakim elementima prožimanja, bez obzira na to koje je od tri narječja u neko vrijeme i na nekom području davalo svoje oblike“¹⁴. Kao jedan od primjera za to navodi protestantsku književnost i administrativni jezik zrinsko-frankopanskih kancelarija.¹⁵ Međutim, pritom je nejasno koliko je zrinsko-frankopanski jezik zaista utjecao na razvoj hrvatskog jezika nakon njihova pogubljenja, kao što je i upitno je li prožimanje svih triju narječja doista vidljivo u suvremenome standardnom jeziku koji je oblikovan na novoštokavskoj osnovici, kao i srpski, bošnjački i crnogorski standardni jezik. Suvremeni književni jezik je pak sa svojim dijalektizmima sasvim uobičajena pojava i više se tiče književnoumjetničkog stila. Pisci bi danas ionako u svojim književnim djelima koristili svoje materinske i druge nestandardne govore, barem kao stileme, bez obzira na to je li zrinsko-frankopanski krug u 17. stoljeću njegovao tronarječnost ili nije. Ionako mnogi vjerojatno nisu ni upoznati s njihovom književnošću. Katičić, za razliku od prethodno spomenutih autora, zrinsko-frankopanski jezik i književnost povezuje ne samo s prethodnicima koji su također koristili tronarječnost već i sa širim korpusom koji danas smatramo starijom hrvatskom književnošću. Dakle, vjeruje kako je dubrovačko-dalmatinska književnost utjecala na ozaljsku te da su pritom „važniji stilski i jezični utjecaji nego osobne veze Zrinskih i Frankopana s dubrovačkim književnicima svojega vremena“¹⁶. Sasvim je neosporno da je južnjačka književnost utjecala na sjevernjačke pisce poput Zrinskih i Frankopana, no jednako tako utjecale su i druge književnosti koje danas ne svrstavamo u okrilje povijesti hrvatske književnosti. Možemo li i na koji način tumačiti administrativni i književni jezik Zrinskih i Frankopana tako da mu pristupamo s pretpostavkom o zajedničkim vezama s drugim hrvatskim povijesnim pokrajinama, ovisi itekako i o tome na koji način definiramo hrvatsku književnost i uopće hrvatski identitet. Katičić koristi Zrinske i Frankopane kao jedne od predstavnika cjelokupne hrvatske književnosti i zapravo ih implicitno postavlja kao simbole nacionalne, a ne sedamnaestostoljetne književnosti. O Katičićevu poimanju razvoja hrvatske državnosti i jezika govori njegovo stajalište da se historiografija treba baviti i onim „skrovitim vezama među pojavama“ i „dubljim strujama razvojnih tijekova“ koje nam pojašnjavaju kakve su bile „veze na kojima se zasniva razvoj i opstojnost suvremenoga hrvatskog naroda“¹⁷. Pritom navodi primjer razjedinjenosti Slavonije i Hrvatske od 13. do 16. stoljeća.¹⁸ Na taj način politička i kulturna uloga Zrinskih i Frankopana u 16. i 17. stoljeću svedena je na njihovu ulogu u suvremenoj nacionalnoj ideologiji. Katičić uzima za dokaz jedno pismo Nikole Zrinskog,

¹⁴ Radoslav Katičić, *Novi jezikoslovni ogledi* (Zagreb: Školska knjiga, 1992), 73.

¹⁵ Ibid., 74.

¹⁶ Ibid., 236.

¹⁷ Ibid., 239.

¹⁸ Ibid., 239.

strica braće Nikole i Petra, kako bi potvrdio zrinško-frankopansku svijest o pripadnosti istoj široj jezičnoj zajednici kojoj pripadaju i Dubrovčani. To je pismo Nikola Zrinski uputio 1602. iz Čakovca u Bakar svojem gubernatoru Juliju Čikulinu te ga u njemu moli da mu od dubrovačkog pisca Dominka Zlatarića nabavi knjige pisane hrvatskim odnosno dalmatinskim jezikom, a ne na talijanskom.¹⁹ Međutim, valjalo bi propitati je li ta svijest o zajedničkom jeziku utemeljena na pripadnosti njihovih govora slavenskoj zajednici i razlikuje li se od poznavanja drugih slavenskih jezika poput slovenskog koji je Zrinskome bio bliži nego dubrovački ili „dalmatinski“. Zrinski i Frankopani su jednako kao i njihovi nepismeni podanici zasigurno bili svjesni očitih razlika između slavenskih jezika i mađarskog ili talijanskog. Između ostalog, doba je to kad su hrvatski kajkavski i slovenski kajkavski bili mnogo bliži te je sporazumijevanje među njihovim govornicima bilo veoma lako, a o tome se rijetko kad piše ili govori za razliku od veza s Dubrovnikom i Dalmacijom. I Rafo Bogišić o ulozi Zrinskih i Frankopana u hrvatskoj književnosti zaključuje kako su njihova kulturna djelovanja (potpomaganje tiskanja knjiga, kupovanje knjiga, stvaranje knjižnica, uspostavljanje različitih književnih dodira na širem prostoru) doprinijela njezinom kontinuitetu. Zajedno s drugim književnostima koje nastaju u ranome novom vijeku od Dubrovnika do Međimurja, Bogišić smatra da djela Zrinskih i Frankopana prirodno pripadaju „hrvatskom narodnom i kulturnom subjektu“.²⁰ Međutim, zaista teško možemo na temelju književnih tekstova (uključujući pisma) donositi zaključke kojima potvrđujemo navodnu samorazumljivost novijih povijesnih procesa koji su doveli do kulturnog i jezičnog zbližavanja sjevernih hrvatsko-slavonskih prostora s dalmatinsko-dubrovačkim.

Milan Moguš u svojoj *Povijesti hrvatskoga književnoga jezika* iz 2009. naglašava da je ozaljski krug na slavonsko-hrvatskom prostoru samo jedna književno-jezična struja od više njih na sjeveru u ranome novom vijeku. Točnije, u Hrvatskoj i Slavoniji do 17. stoljeća razvilo se „nekoliko različito dijalekatski stiliziranih tipova književnoga jezika“, a zrinško-frankopanska književna nastojanja jedna su od njih. Skupinu koja je njegovala tronarječni jezik Moguš također naziva „ozaljskom“, po uzoru na Vončinu.²¹ Opravdava to time što je Ozalj bio glavno središte obitelji Zrinski te zanemaruje ulogu drugih posjeda poput Čakovca koji su itekako utjecali na politički i književni razvoj posljednjih generacija Zrinskih i Frankopana. Za Moguša je ključna figura te skupine Petar Zrinski, a drugi ga tek prate i oponašaju,²² što je veoma nategnuto i ne postoje dokazi da je primjerice leksikograf Ivan Belostenec radio po uzoru na Zrinske. Ako je i postojao neki prisniji odnos između Zrinskih i

¹⁹ Ibid., 322-323.

²⁰ Rafo Bogišić, „Zrinski i Frankopani u hrvatskoj književnosti,“ *Forum: mjesečnik Razreda za književnost Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 36 (1997)

²¹ Milan Moguš, *Povijest hrvatskoga književnoga jezika* (Zagreb: Nakladni zavod Globus, 1995), 91.

²² Ibid., 91.

²³ 332.

Belostenca, barem što se tiče jezičnih, književnih i crkvenih pitanja, onda je vjerojatnije da je Belostenec djelovao na Zrinske.

2.2. Predodžbe o Ani Katarini Zrinski u pojedinim radovima od 1990-ih do danas

Zrinsko-frankopanski imaginarij u kojem su posljednji članovi tih velikaških obitelji uglavnom predstavljeni kao mučenici i narodni heroji poslužio je i za konstruiranje hrvatske nacionalne ideologije od 1990-ih naovamo. Osim toga, osobnosti i kulturno-politička djelovanja predstavnika zrinsko-frankopanskog kruga često su romantizirani. Već je ranije spomenuto kako Bratulić u *Povijesti hrvatskoga jezika* iz 2013. naziva Petra i Frana Krstu „pjesnicima mučenicima“ te ističe njihovu povijesnu ulogu u protuhabsburškoj uroti i posljedice koje je njihovo pogubljenje imalo za hrvatsko-slavonsku kulturu 17. stoljeća.²³ Njihovo pjesništvo se na taj način vrednuje i usko povezuje s urotničkim djelovanjem njihovih obitelji. Romantizirane predodžbe o toj utjecajnoj obitelji možda su najbolje vidljive na primjeru jedine ženske pripadnice njihove jezično-književne skupine, a to je Ana Katarina Zrinski, supruga Petra Zrinskog i sestra Frana Krste Frankopana. U nastavku ovog potpoglavlja osvrnut ću se na pojedine odabrane kroatističke i historiografske radove od 1990-ih do danas te pojasniti na koje načine interpretiraju povijesnu ulogu grofice Zrinski.

Povjesničar Dragutin Feletar u svojem članku „Banica Katarina i sjevernohrvatski krug Zrinskih“ iz 2003. piše o tada nedavno otkrivenoj Katarininoj pjesmarici. S oduševljenjem piše o Katarininu značaju za hrvatsku povijest i umjetnost, o čemu navodno svjedoči i njezina pjesmarica. Iako je otkriće pjesmarice svakako značajan događaj za cjelokupnu hrvatsku historiografiju, uključujući književnu i jezičnu, Feletar donosi neke brze zaključke nepotkrijepljene kvalitetnom argumentacijom. O kvaliteti pjesništva grofice Zrinski Feletar prosuđuje na temelju dotadašnje literature o zrinsko-frankopanskoj književnosti, ali prije svega oslanjajući se na romantičarske predodžbe koje se pripisuju Katarininu političkom i kulturnom djelovanju. Feletar ishitreno pripisuje čak četrdesetak pjesama Ani Katarini iz novopronađene pjesmarice te ih opisuje kao „iznimno umjetnički iscizeliranima i osobito avangardnima“.²⁴ Naravno, nejasno je po čemu autor dolazi do takvih zaključaka i što bi to točno značilo unutar poetike barokne književnosti. Katarina je u tom članku proglašena „stvaralačkom zvijezdom“ koja je „na hrvatskom književno-povijesnom nebu visoko zasjala“ te „novom vedetom hrvatske politike i kulture“.²⁵ Njezinu smrt također proglašava mučeničkom, a njezinu ostavštinu „velikim djelom i dubokom brazdom u hrvatskoj povijesti“. Vrijeme u kojem Katarina djeluje i stvara, Feletar naziva „napaćenim i slavnim povijesnim dobom“.²⁶ Iako je još mnogo ovakvih romantiziranih predodžbi o zrinsko-frankopanskom krugu,

²⁴ Dragutin Feletar, „Banica Katarina i sjevernohrvatski krug Zrinskih,“ *Podravina* 2/4 (2003), 103.

²⁵ *Ibid.*, 104.

²⁶ *Ibid.*, 104.

posebno banici Katarini, koje autor iznosi gotovo poetskim jezikom, dovoljno je usredotočiti se samo na sljedeću rečenicu kojom se opisuje grofičina osobnost: „Katarina je živjela i stvarala između misaonih polova tih deviza, krhka i senzualna, brižna i odlučna.“²⁷ Katarina je tako ponajprije hipersenzibilna pjesnikinja, supruga i majka; stoljeća različitih diskursa doprinijela su tome da joj se kao jedinjoj ženi zrinško-frankopanskog kruga pripisuju sve stereotipne osobine kakve je i povijesno i suvremeno društvo namijenilo položaju i ulozi žena. Dakle, čini se kao da Katarina ne može istovremeno biti pjesnikinja-prevoditeljica i utjecajna, sposobna grofica-urotnica. Ističem ovakve romantičarske interpretacije Katarine kao povijesne osobe jer su utjecale i na razumijevanje jezika i književnosti zrinško-frankopanskog kruga.

Književni povjesničar Rafo Bogišić u članku „Katarina Frankopan-Zrinski“ iz 1998. Katarinu ne predstavlja samo kao književnicu i mecenu već i kao „tragičnu banicu i političkog suradnika svoga muža i djevera“.²⁸ Osvrćući se na pronalazak pjesmarice, njezino autorstvo pripisuje „tragičnoj udovici isto tako tragičnog i nesretnog bana Petra Zrinskog“ te „slavnoj ženi“.²⁹ Zbog smrti djevera Nikole, Katarina je „zabugarila ranjeno, tužno“ navodno predosjećajući propast roda Zrinskih.³⁰ Svoje „tužaljke“ pjesnikinja završava „suznim uzdasima“ te se u njima otkriva njezino „duševno stanje“ „u kojemu se slavna banica našla slijedom nesretnih događaja“.³¹ I tako se umjesto bavljenja zanimljivim tronarječnim jezikom ili povezanosti povijesnih događaja s tematikom njezinih pjesama, Bogišić više bavi zamišljanjem posljednjih grofičinih dana u kojima ona navodno: „U dugim satima i danima tuge, čamotinje, stanovitu utjehu i odušak pronalazi u razmišljanju i nizanju stihova.“³² Katarina Zrinska je i u glavnini hrvatske književne historiografije portretirana kao tragična junakinja, udovica i mučenica, a u prvim se analizama njezina pjesmarica svela na „očajni vapaj nesretne žene, žene hrvatske viševjekovne čežnje za emancipacijom“³³. Sva jezična, umjetnička i politička nastojanja zrinško-frankopanskog kruga, i u ulozi Katarine Zrinski, napola Njemice, ponovno su protumačena kroz prizmu suvremene hrvatske nacionalne ideologije. Ne pruža se nikakav prostor za drugačija tumačenja njezina odabira književnog jezika i općenito kulturnog djelovanja, bilo kao književnice i prevoditeljice bilo kao pokroviteljice umjetnosti. I onda kad se njezino stvaralaštvo dovodi u vezu s političkim igrama Zrinskih i Frankopana, ono ostaje u okviru navodnih nacionalnih težnji za ujedinjenjem hrvatskih zemalja i stvaranjem zajedničkog jezika.

Neka novija istraživanja u povijesti književnosti ponudila su objektivnije i iscrpnije analize kulturnog djelovanja i stvaralaštva Ane Katarine Zrinski,

²⁷ Ibid., 109.

²⁸ Rafo Bogišić, „Katarina Frankopan-Zrinski: u povodu 325. godišnjice pjesnikinje smrti (1673.-1998.),“ *Forum: mjesečnik Razreda za književnost Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 37 (1998), 721.

²⁹ Ibid., 722.

³⁰ Ibid., 725.

³¹ Ibid., 725-726.

³² Ibid., 726-727.

³³ Ibid., 729.

među njima ističem radove Ivana Zvonara i Davora Dukića. Književni povjesničar Dukić svjesno naziva Katarinu „najkontroverznijom ženom hrvatske političke povijesti“³⁴, uzimajući u obzir svu složenost njezine biografije. Na temelju Zvonarova istraživanja koje je ustvrdilo da se u pronađenoj pjesmarici nalazi trideset i jedna Katarinina pjesma, Dukić uglavnom razmatra stilska obilježja te poezije, no ne zanemaruje očigledno samosažaljenje kazivačice. Međutim, Dukić ne zalazi u rekonstruiranje mogućih uzroka i posljedica njezine „nesretne sudbine“. Na kraju zaključuje da Katarininu pjesmaricu „treba još strpljivo i detaljno istraživati“³⁵. Zrinka Blažević i Suzana Coha detaljnim i opširnim uvidom u različite interpretacije književnosti Zrinskih i Frankopana od njihova nastajanja do danas zaključuju da su one tek od druge polovice 19. stoljeća postale „promučenički“ orijentirane.³⁶ Sve do danas, što je primjerice vidljivo u Feletarovu i Bogišićevu radu, zanemarivali su se pučki i usmenoknjiževni tekstovi koji su bili nastrojani antiurotnički te su uglavnom progovarali protiv posljednjih Zrinskih i Frankopana. U tom antiurotničkom korpusu tekstova veoma je izražen mizogin stav prema banici Katarini, sva je krivnja za izdaju Cara i Monarhije svedena na nju kao ženu koja je navodno obmanula supruga, brata i druge ugarske urotnike.³⁷ Ukratko rečeno, povijesni lik Katarine Zrinske različito je interpretiran u političkoj i književnoj historiografiji, ali i pučkoj kulturi, u različitim povijesnim razdobljima. Jednako tako mijenjale su se i interpretacije njezina odabira tronarječnog „ozaljskog“ jezika i uopće svakog kulturnog djelovanja.

3. Kulturna politika Zrinskih i Frankopana u 17. stoljeću

Na temelju dosadašnjeg uvida u društveni, politički i kulturni utjecaj Nikole i Petra Zrinskog, Frana Krste Frankopana i Ane Katarine Zrinski, jasno je da različiti autori različito tumače njihovo jezično-književno djelovanje. Otvorenim ostaje pitanje je li taj uži zrinsko-frankopanski krug svjesno ili nesvjesno stvarao vlastiti „kulturni projekt“ i jesu li organizirano stvarali na književnom i administrativnom tronarječnom jeziku kako bi jačali svoju političku moć u Slavoniji i Hrvatskoj? Ili je pak takav jezik izrastao i gradio se spletom okolnosti u kojima su se našle te velikaške obitelji, šireći svoju feudalnu vlast tijekom godina od Primorja do Međimurja? Naravno, u ovom radu nemoguće je da ponudim suvisle odgovore na ta pitanja, međutim pokušat ću na kraju izraziti svoje mišljenje temeljeno na korištenoj literaturi.

Poznavanje zrinsko-frankopanske ostavštine, posebno na temu jezika njihove administracije, privatnih korespondencija i književnih nastojanja, temeljimo samo na onim izvorima koji su preživjeli konfisciranje nakon pogubljenja u Bečkome Novom Mestu (Wiener Neustadtu). Obiteljski arhiv

³⁴ Davor Dukić, „Pjesme Ane Katarine Zrinski – poetika i kontekst,“ *Croatica: časopis za hrvatski jezik, književnost i kulturu* 41:61 (2017), 274.

³⁵ Ibid., 292.

³⁶ Zrinka Blažević, Suzana Coha, „Zrinski i Frankopani – strategije i modeli heroizacije u književnom diskursu.“ *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 40 (2008)

³⁷ Ibid., 102.

Zrinskih uglavnom je konfisciran kao i sva druga materijalna dobra koja su posjedovali, većina dokumenata tako je čuvana između Beča i Budimpešta, a za velik dio arhiva se pretpostavlja da je uništen.³⁸ Međutim, uvijek postoji mogućnost otkrivanja novih izvora.

Uvid u cjelokupnu građu koju su skrivali dvorovi Zrinskih i Frankopana zasigurno bi rasvijetlio i mnoge dvojbe i stišao neke rasprave koje se već stoljećima vode u hrvatskoj političkoj historiografiji i historiografiji jezika i književnosti. Knjižnica Zrinskih svakako je plodonosno polazište za interpretacije raznoraznih aspekta djelovanja i moći Zrinskih i Frankopana, pa tako i one povezane s njihovom kulturnom politikom. Knjižnica Nikole Zrinskog ponajprije nam otkriva kakvu je političku teoriju čitao taj ban i koje je političke struje pratio u onodobnoj Europi. Na temelju te ostavštine danas nam je poznato da je Nikola pratio izdanja tzv. Akademije Nepoznatih, jednog venecijanskog libertinskog kruga koji je zagovarao frankofilsku politiku te vjersku toleranciju.³⁹ Zahvaljujući toj građi mogu se donositi zaključci o političkoj naravnoj slici Nikole Zrinskog, a oni pak mogu biti polazište za bolji uvid u njegovo kulturno djelovanje čiji je vrhunac svakako djelo *Adriai tengernek Syrenaia (Jadranskoga mora sirena)* iz 1651., a koje će njegov brat prepjevati i objaviti na hrvatskom jeziku 1660. (*Adrianskoga mora sirena*).

Mađarski povjesničar Sándor Bene Petrov prijevod, odnosno prepjev, tumači na pomalo drugačiji način nego što su to činili dosad spomenuti hrvatski istraživači. Naime, Bene se ne usredotočuje na Petrovu posvetu navodnoj čitateljskoj publici koja je trebala biti u njegovu krajiškom okruženju, već pretpostavlja da je njegov cilj zapravo bio približiti sjevernjačku junačku priču o svom heroju pradjedu (Nikoli Sigetskom) južnjacima, posebno Dubrovčanima. Stoga odabir hrvatskog tronarječnog književnog jezika iskorišten u hrvatskoj *Sireni* tumači u tom smjeru. Međutim, Bene se ne upušta u pretpostavke o Petrovoj protonacionalnoj svijesti ili osjećaju da ozaljski pripada istom jeziku kao i dubrovački govor. Nikolin odabir mađarskog, a Petrov odabir hrvatskog jezika predmet je rasprava već stoljećima. Petar se pokušava približiti dubrovačkoj književnosti iz jednostavnog razloga što joj se divi i uzore nalazi u njezinim piscima poput Ivana Gundulića, no istovremeno nasljeđuje i druge književne tradicije s hrvatskog povijesnog prostora. Time se ne poriče Petrova svijest o slavenskoj etničkoj pripadnosti niti hrvatsko-slavonskoj političkoj domovini, ali se u nju ne upisuje romantičarski nacionalni diskurs iz 19. stoljeća.⁴⁰ Bene o dvjema *Sirenama* u konačnici zaključuje: „... Petar uistinu ima

³⁸ Žarka Vujić, „Baštinski svijet Nikole Zrinskog u Čakovcu,“ u *Zrinski i Europa*, ur. Jadranka Damjanov (Zagreb: Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj, 2000), 25-26.

³⁹ Sándor Bene, „Od kupovine knjiga do kupovine pisaca – Braća Zrinski u međunarodnoj propagandi (1663. – 1666.),“ u *400. obljetnica Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, Zbornik radova sa znanstveno-stručnog skupa, Zagreb 9. – 11. svibnja 2007.*, ur. Milna Willner (Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2007), 39-55.

⁴⁰ Sándor Bene, „Orfeji na Jadranu: O pjesništvu Nikole i Petra Zrinskog,“ *Književna smotra: časopis za svjetsku književnost* 47/3 (2015), 31-44.

dvije domovine, jednu mađarsku i jednu hrvatsku. (...) Iako je moj osobni dojam da je Petar ipak mrvicu više volio svoju hrvatsku domovinu. Ili je barem znao nešto na što njegov brat nije ni pomišljao, da sirene i Orfej ne pjevaju na istom jeziku.⁴¹

Većina dosad spomenutih hrvatskih autora koji su pisali o zrinško-frankopanskoj kulturnoj politici tumačili su je kao dio nacionalnih težnji za jezičnim i državnim ujedinjenjem hrvatskih povijesnih zemalja. Bene pak tumači doba Nikole Zrinskog i ostatka „ozaljskog“ kruga kao početak ranog hrvatskog nacionalizma i „buđenje jezične i kulturne samosvijesti“, ali iz perspektive političkih nastojanja Zrinskih u 17. stoljeću. Ta su nastojanja bila usmjerena ka naglašavanju samostalnog državnopravnog položaja Slavonско-Hrvatskog Kraljevstva u odnosu prema Ugarskom Kraljevstvu.⁴² Stoga su politički i književno-jezični odnosi Zrinskih s Dubrovčanima i Dalmatincima, često naglašavani u tumačenjima književne povijesti, više temeljeni na prijateljstvima, poznanstvima i drugim sličnim društvenim odnosima nego na osjećaju zajedničke etničko-nacionalne pripadnosti.

Slično kao i Sandor Bene, povjesničarka Nataša Štefanec zaključuje da unatoč bogatom književnom stvaralaštvu Zrinskih u 17. stoljeću, njihov se identitet teško interpretirao unutar hrvatskog nacionalističkog diskursa. Osim već spomenutih razloga za to, treba dodati i da su Zrinski zasnivali ženidbene veze s plemstvom mađarskog, austrijskog i češkog podrijetla. Također, Nikola Zrinski, autor mađarske *Sirene*, možda je „najproblematičnija“ ličnost za hrvatsku nacionalnu paradigmu jer je pisanjem na mađarskom, kao i političkim idejama, više pripadao mađarskoj kulturnoj zajednici nego hrvatskoj. To su samo neki od razloga zbog kojih većina hrvatskih povjesničara jezika i književnosti nije ušla u dublju problematiku povezanosti Zrinskih i Frankopana s hrvatskom kulturom. Na kraju, Štefanec zaključuje da je obitelj Zrinski (i Frankopan) sa svojom vojnom, trgovačkom i kulturnom politikom presložen kulturni fenomen da bi se tumačio unutar okvira jedne nacionalne kulture, bilo mađarske bilo hrvatske.⁴³

Kultura koju su Zrinski i Frankopani novčano podržavali i širili, a onda i sami ušli u književnost, neodvojiva je od ekonomske i vojničko-političke moći koju su te obitelji imale u ranome novom vijeku. Dakle, ni jedna sastavnica njihova društvenog djelovanja ne može se sagledati izdvojeno od cjelokupnog konteksta u kojem su Zrinski i Frankopani uspostavljali i održavali svoju magnatsku moć. To vrijedi i za jezik kojim su pisali različite tekstove, od privatnih pisama do velikih umjetničkih djela, ni on se ne može tumačiti bez poznavanja vremena i prostora u kojem se razvijao. O odabiru tronarječnog je-

⁴¹ Ibid., 41.

⁴² Sándor Bene, „Povijest jedne obiteljske povijesti (Rađanje i žanrovska pozadina genealogije Zrinskih),“ u *Susreti dviju kultura: Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti*, ur. Sándor Bene, Zoran Ladić, Gábor Hausner (Zagreb: Matica hrvatska, 2012), 255-256.

⁴³ Nataša Štefanec, „Zrinski Family in the Croatian Historiographic Discourse. A Case-Study in the Construction of National Identity,“ *Militia et Litterae: Die beiden Nikolaus Zrinyi und Europa* (2009): 406-407.

zika i određenim temama u književnosti nisu presudile samo protonacionalne težnje zrinsko-frankopanskog kruga, ako su uopće zaista postojale u suvremenom shvaćanju nacionalnog identiteta, već i čitav povijesni put koji su njihovi rodovi prošli u Slavoniji, Hrvatskoj i Mađarskoj. U Pokuplju je i prije i poslije Zrinskih i Frankopana postojao, tj. još uvijek postoji, kajkavsko-čakavski dijalekt s manjim elementima štokavskog. Naravno, taj se jezik snažnije razvijao u doba zrinsko-frankopanske vladavine Ozljem, posebno ako uzmemo u obzir da doseljavanjem stanovništva iz Primorja dolazi do snažnijeg miješanja čakavskog i kajkavskog. Ozaljska jezična koncepcija nije bila utjelovljena samo u ličnostima Zrinskih i Frankopana već su je opisivali i podržavali i učenjaci koji su se bavili njegovom gramatikom i leksikom. Unatoč tome što je upitno kakav je bio odnos između velikaša i drugih koje danas svrstavamo u ozaljski krug, sasvim je sigurno da su ideju svojeg književnog jezika temeljili na istoj tradiciji (od glagoljaša nadalje) i na istom ozaljskom dijalektu. Također, ne smije se zaboraviti da se istraživanjima dokazalo „da je u XVII. stoljeću broj zajedničkih čakavsko-kajkavskih obilježja bio veći, što je još više pridonosilo uzajamnim dodirima“⁴⁴. Jezična situacija na tadašnjim posjedima Zrinskih i Frankopana mijenjala se i zbog dolaska novog stanovništva, dakle zbog izvanjezičnih čimbenika. S jedne strane miješanju svih triju narječja doprinijele su velike migracije stanovništva zbog osmanlijskih prodora, a s druge strane osnivanje Vojne krajine koju su nastanili čakavci i štokavci ikavci. No na granicama Vojne krajine živjeli su i kajkavci ekavci i štokavci ijekavci.⁴⁵ Sve su te promjene u sastavu stanovništva hrvatskog povijesnog prostora doprinijele prirodnom povezivanju triju narječja, koje je svakako doseglo svoj vrhunac upravo u ozaljskom govoru i književnom jeziku zrinsko-frankopanskog kruga. Ipak, prirodni jezični procesi nisu bili dovoljni da se tronarječni hibridni jezik stilizira i iz razgovorne i administrativne domene prijeđe u književnoumjetničku, za to su ponajviše zaslužni sami Zrinski i Frankopani. Nestanak tronarječne koncepcije jezika i jezičnog zbližavanja Hrvata na prostoru Hrvatske, Slavonije i Vojne krajine usko je povezan s nestankom rodova Zrinskih i Frankopana. Dakle, nestankom zrinsko-frankopanske ekonomske moći nestaju i kulturne ideje koje su njegovali i podržavali. Zrinski i Frankopani više ne pišu i ne tiskaju djela na jeziku s tronarječnom osnovicom te ne podupiru stvaralaštvo na tom jeziku. Urota se tako odrazila i na jezično-književni razvoj sjeverozapadne Hrvatske jer sve ono što je na ikakav način bilo povezano s posljednjim Zrinskima i Frankopanima, nakon Petrova i Franova pogubljenja, postalo je politički nepodobno. Moguš tako u svojoj *Povijesti* piše da su nestankom dvaju najmoćnijih hrvatskih rodova zapravo nestali oni „koji su perom i imetkom stvarali ozaljski krug i širili njegove horizonte“.⁴⁶ Dakle, ni na koji način se književni i jezični razvoj ozaljskog kruga ne može odvojiti od financijske potpore koja je potjecala iz zrinsko-frankopanskih dvorova. Pogubljenjem Zrinskog i Frankopana „prekinuto je tako dotadanje stoljetno organizirano

⁴⁴ Barbara Oczkova, *Hrvati i njihov jezik: iz povijesti kodificiranja književnojezične norme* (Zagreb: Školska knjiga, 2010), 187.

⁴⁵ Ibid., 188.

⁴⁶ Moguš, *Povijest*, 98.

nastojanje da se u banskoj Hrvatskoj ostvari poseban tip književnoga jezika koji je imao sve šanse da se jednim krakom proširi od Ozlja do Lepoglave i Varaždina, drugim do Trsata i Vinodola...⁴⁷ Nakon urote i nestanka Zrinskih i Frankopana hrvatske zemlje unutar Habsburške Monarhije postaju podložne „dugotrajnoj političkoj i ekonomskoj marginalizaciji i instrumentalizaciji“⁴⁸, a to se odrazilo i na kulturni razvoj, uključujući književni jezik svih triju narječja na tome području. Tronarječni koncept nije u potpunosti nestao zajedno s najmoćnijim hrvatskim velikašima, ali nikad više u povijesti nije postao toliko aktualan i više nikad nije imao toliko potencijala da se nametne kao osnovica za stvaranje zajedničkog (standardnog) jezika Hrvata, kao što je to imao u vrijeme Nikole, Petra i Ane Katarine Zrinski te Frana Krste Frankopana.

Zaključak

Na prostoru feudalnog vlastelinstva Ozlja i njegove okolice razvija se poseban jezik temeljen na čakavsko-kajkavskom dijalektu s postepenom nadgradnjom štokavskih elemenata u manjoj količini. Izvanjezični čimbenici poput velikih seoba stanovništva s istoka prema zapadu, uglavnom zbog osmanlijskih osvajanja, doveli su do veće bliskosti kajkavskog, čakavskog i štokavskog jezika na relativno malom geografskom prostoru Pokuplja i dijela Vojne krajine. Prirodni jezični procesi s vremenom su rezultirali svojevrsnim hibridnim tronarječnim jezikom. Naravno, ni jedan mjesni govor nije bio jednak drugome, no sporazumijevanje među njima je bilo olakšano. Kajkavski i čakavski u 17. stoljeću veoma su bliski na svim jezičnim razinama, stoga njihovo preplitanje nije bilo toliko složeno koliko bi bilo u kasnijim razdobljima. Takvu tronarječnu jezičnu podlogu na hrvatskome povijesnom prostoru njegovali su i popovi glagoljaši i protestantski pisci, a na njih se nastavlja tzv. ozaljski krug. Ozaljski krug u užem smislu odnosi se na pisce velikaše Nikolu Zrinskog, Petra Zrinskog, Anu Katarinu Zrinski i Frana Krstu Frankopana, stoga se može nazivati još i zrinško-frankopanskim krugom.

Pojedini radovi s područja historiografije i kroatistike uvelike zanemaruju širi društveni, politički i kulturni kontekst u kojem zrinško-frankopanski krug njeguje tronarječnu koncepciju jezika. Neki autori skloni su romantizaciji kulturnog djelovanja Zrinskih i Frankopana te ih tumače u okviru hrvatske nacionalne ideologije. Na predodžbe o političkom i kulturnom djelovanju Zrinskih i Frankopana utjecala je literatura koja je nastala već za vrijeme njihovih života, ali i književnost koja tematizira njihov život, posebno od 19. stoljeća nadalje. Taj veliki korpus književnosti znatno je doprinio stvaranju imaginarija o Zrinskima i Frankopanima koji se održao do danas. Različite interpretacije njihove urote stalna su tema hrvatske književnosti, što je pridonijelo širenju nacionalnih tumačenja književnih djela zrinško-frankopanskog kruga iz 17. stoljeća.

⁴⁷ Ibid., 98.

⁴⁸ Nataša Štefanec, „Braća Nikola i Petar Zrinski. Velikaška obitelj u srednjoeuropskim vojno-političko-ekonomskim konstelacijama,“ u *Zrinski i Europa*, ur. Jadranka Damjanov (Zagreb: Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj, 2000), 396.

U radovima povjesničara književnosti i jezika uglavnom nedostaje širi kontekst vezan uz hrvatsko-ugarsku urotu protiv Habsburgovaca, ali i poznavanje gospodarske (trgovačke) i vojne politike koju su vodili Zrinski i Frankopani u Slavoniji i Hrvatskoj 17. stoljeća. Pritom je tronarječna koncepcija jezika često tumačena kao svjesno stremljenje zrinsko-frankopanskog kruga da zbliži govornike triju različitih narječja (jezika) i postavi temelje za buduću hrvatski standard. Međutim, takva tumačenja idu u prilog nacionalnoj ideologiji te se uglavnom svode na ideju prema kojoj su sva područja koja se danas smatraju hrvatskima povijesnim procesima težila uspostavi hrvatske države i standardnog jezika, a Zrinski i Frankopani su navodno pri tome imali ključnu ulogu na hrvatskom sjeveru. Na takav se način interpretiraju i odnosi Zrinskih s dubrovačkim piscima i vlastelom. S druge strane, historiografskim radovima nedostaje bolji uvid u teoriju jezika i poetiku barokne književnosti. Ono što je zajedničko objema perspektivama, kroatističkoj i historiografskoj, jest interpretacija nestanka rodova Zrinskih i Frankopana kao početak kraja ideje tronarječnog jezika koji bi mogao ujediniti sve govornike hrvatskih povijesnih zemalja. No i tu je teško razdijeliti suvremeno shvaćanje naroda i nacije od onoga koji su imali pripadnici zrinsko-frankopanskog kruga i drugi književnici i jezikoslovci 17. stoljeća. Rijetko se naglašava svijest o pripadnosti određenom staležu i političkoj zajednici koju su imali Zrinski i Frankopani, a koja je zapravo za njih bila mnogo važnija od osjećaja pripadnosti nekom narodu (etnosu) ili jezičnoj zajednici (hrvatskoj, slovenskoj/slovinskoj ili mađarskoj). Također se zanemaruje bilingvalnost pripadnika zrinsko-frankopanskog kruga koji su djelovali u Ozlju i Čakovcu, posebno problematika osobne identifikacije Nikole Zrinskog. Različite političke težnje dvojice braće, Nikole i Petra, uglavnom se problematiziraju samo kad se piše o njihovim književnim djelima („Sirenama“).

Upitno je i shvaćanje zrinsko-frankopanskog kruga kao skupine koja je svjesno i organizirano djelovala u kulturi Slavonije i Hrvatske 17. stoljeća. Korištenje termina „kulturni projekt“ podrazumijevao bi organiziranu i svjesnu kulturnu politiku pri čemu su Zrinski i Frankopani imali za cilj stvaranje tronarječnog književnog jezika iz protonacionalnih težnji. Međutim, veoma je teško vjerovati da su zaista imali takve planove, posebno ako se uzme u obzir širina političkih, trgovačkih i drugih obaveza kojima su se bavili. U konačnici, ne smije se zaboraviti da se njihov književni jezik temelji na jeziku koji su razvijali u vlastitim kancelarijama.

Većina radova koji se bave kulturnom politikom Zrinskih i Frankopana ističe žaljenje za zatiranjem tronarječne koncepcije jezika, no argumentacija zašto ona nikad ponovno nije bila aktualna je slaba. Uglavnom se daljnji razvoj hrvatskog objašnjava širokom rasprostranjenosti štokavštine. No čemu onda toliko žaljenje za jezikom i kulturnim utjecajem Zrinskih i Frankopana? Zapravo su te dvije perspektive koje se javljaju zajedno pomalo kontradiktorne. S obzirom na to da ne postoji ni konsenzus oko toga tko pripada ozaljskom krugu, niti koji je termin bolji – ozaljski ili zrinsko-frankopanski krug, postoje i razlike u tumačenju je li samo Ozalj kulturno središte Zrinskih ili je i Čakovec, odnosno Međimurje, sa svojim kajkavskim stanovništvom doprinio zrinsko-frankopanskim shvaćanjima jezika. Jezik kojim su Zrinski i Franko-

pani svakodnevno govorili i pisali, a koji se temelji na čakavskom, kajkavskom i štokavskom, zapravo je još nedovoljno istražen u hrvatskoj znanosti te je za bolji uvid u čitavu problematiku njihova kulturna djelovanja potreban mnogo širi kontekst vremena i prostora u kojem su živjeli.

Bibliografija

Bene, Sándor. „Od kupovine knjiga do kupovine pisaca – Braća Zrinski u međunarodnoj propagandi (1663. – 1666.).“ U *400. obljetnica Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, Zbornik radova za znanstveno-stručnog skupa, Zagreb 9. – 11. svibnja 2007.*, ur. Milna Willner, 39-50. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2007.

_____. „Povijest jedne obiteljske povijesti (Rađanje i žanrovska pozadina genealogije Zrinskih).“ U *Susreti dviju kultura: Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti*, ur. Sándor Bene, Zoran Ladić, Gábor Hausner, 251-302. Zagreb: Matica hrvatska, 2012.

_____. „Orfeji na Jadranu: O pjesništvu Nikole i Petra Zrinskog.“ *Književna smotra: časopis za svjetsku književnost* 47/3 (2015): 31-44.

Blažević, Zrinka, Suzana Coha. „Zrinski i Frankopani – strategije i modeli heroizacije u književnom diskursu.“ *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 40 (2008): 91-117.

Bogišić, Rafo. „Katarina Frankopan-Zrinski: u povodu 325. godišnjice pjesnikinjinine smrti (1673.-1998.).“ *Forum: mjesečnik Razreda za književnost Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 37 (1998): 719-740.

_____. „Zrinski i Frankopani u hrvatskoj književnosti.“ *Forum: mjesečnik Razreda za književnost Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 36 (1997): 41-66.

Bratulić, Josip. „Jezik hrvatskih poslovnih tekstova“, „Hrvatski filolozi o djelima Zrinskoga i Frankopana“, „Neuspjeh projekta o jedinstvenome jeziku Hrvata u 17. stoljeću.“ U *Povijest hrvatskoga jezika. Knj. 3, 17. i 18. stoljeće*, ur. Ante Bičanić, 309-337. Zagreb: Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti CROATICA, 2013.

Calogjera Rogić, Emica. *Hrvatski dijalekti i povijesni razvoj hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga, 2009.

Dukić, Davor. „The Zrinski-Frankopan Conspiracy as a National Sacrificial Narrative.“ *Frontiers of Narrative Studies* 4 (2018): 146-157.

_____. „Pjesme Ane Katarine Zrinski – poetika i kontekst.“ *Croatica: časopis za hrvatski jezik, književnost i kulturu* 41/61 (2017): 273-294.

Feletar, Dragutin. „Banica Katarina i sjevernohrvatski krug Zrinskih.“ *Podravina* 2/4 (2003): 101-120.

Frančić, Anđela. „Hrvatski jezik u 17. i 18. stoljeću.“ U *Povijest hrvatskoga jezika; Književne prakse sedamdesetih: zbornik radova 38. seminara Zagrebačke slavističke škole*, ur. Krešimir Mićanović, 29-47. Zagreb: Filozofski fakultet, Zagrebačka slavistička škola, Hrvatski seminar za strane slaviste, 2010.

Katičić, Radoslav. *Novi jezikoslovni ogledi*. Zagreb: Školska knjiga, 1992.

Lisac, Josip. „Političke prilike u kojima žive hrvatski dijalekti.“ U *Povijest hrvatskoga jezika. Knj. 3, 17. i 18. stoljeće*, ur. Ante Bičanić, 79-82. Zagreb: Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti CROATICA, 2013.

Moguš, Milan. *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus, 1995.

Oczkova, Barbara. *Hrvati i njihov jezik: iz povijesti kodificiranja književnojezične norme*. Prevela Neda Pintarić. Zagreb: Školska knjiga, 2010.

Pajur, Franjo. „Ozaljski jezično-književni krug ili zrinško-frankopanski književni krug.“ *Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu* 47/3-4 (2014): 55-68.

Štefanec, Nataša. „Braća Nikola i Petar Zrinski. Velikaška obitelj u srednjoeuropskim vojno-političko-ekonomskim konstelacijama.“ *Zrinski i Europa*, ur. Jadranka Damjanov, 387-402. Zagreb: Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj, 2000.

_____. „Zrinski Family in the Croatian Historiographic Discourse. A Case-Study in the Construction of National Identity.“ *Militia et Litterae: Die beiden Nikolaus Zrinyi und Europa* (2009): 391-410.

Vončina, Josip. „Ozaljski jezično-književni krug.“ *Radovi Zavoda za slavensku filologiju* 10 (1968), 195-205.

Vujić, Žarka. „Baštinski svijet Nikole Zrinskog u Čakovcu.“ *Zrinski i Europa*, ur. Jadranka Damjanov, 12-45. Zagreb: Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj, 2000.

Zrinski. <http://virtualna.nsk.hr/zrinski/> (posjet 12. veljače 2022.).

The Work of Zrinski and Frankopan Authors in the Context of Croatian-Slavonian Culture of the 17th Century: Contemporary Notions and Interpretations of Their Cultural Impact in Historiographical and Croatian Studies Works

Abstract:

This article strives to analyze various interpretations and ideas about the cultural activities of the Zrinski and Frankopan authors in the 17th century. It offers an overview of a part of the literature from Croatian studies and the history of the Zrinsko-Frankopan cultural policy in the early modern period. The author questions the reasons for using the language based on the Kajkavian, Chakavian, and Shtokavian dialects in the literary and administrative texts of the Zrinski and Frankopan authors, as well as compares Croatian and historiographical works on the language which members of these two families used. In doing so, this work scrutinizes interpretations that present the activities of the so-called Ozalj linguistic-literary circle as organized and conscious efforts for linguistic, cultural, and political unification of Croats, which contributed to strengthening the position of the Zrinski and Frankopan families in the Croatian national ideology.

Keywords: Zrinski, Frankopan, Ozalj linguistic-literary circle, cultural policy, literary koinè with tridialectal basis

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 17 2022.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti,
godina XVII, broj 17, 2022.

Glavni i odgovorni urednik
Ivan Mrnarević

Zamjenik glavnog urednika
Ivan Ćorić

Uredništvo
Petar Bešlić
Ivan Ćorić
Ivana Đorđić
Ivan Mrnarević
Stanka Mujo
Filip Šimunjak
Marko Zidarić

Urednici pripravnici
Tomislav Bilić
Marija Biščan
Ivan Mudrovčić
Tijana Vokal

Redakcija
Petar Bešlić
Tomislav Bilić
Marija Biščan
Ivan Ćorić
Ivana Đorđić
Ivan Mrnarević
Ivan Mudrovčić
Stanka Mujo
Filip Šimunjak
Tijana Vokal
Marko Zidarić

Tajnik Uredništva
Petar Bešlić

Recenzenti
dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Irena Bratičević
dr. sc. Neven Budak
dr. sc. Ivana Buljan
dr. sc. Ivana Gubić
dr. sc. Sanja Lazanin
dr. sc. Ana Pavlović

dr. sc. Hrvoje Petrić
dr. sc. Kornelija Jurin Starčević
dr. sc. Goran Sunajko
dr. sc. Filip Šimetin Šegvić
dr. sc. Zrinka Pešorda Vardić

Lektura za hrvatski jezik
Jozo Akrap
Tina Čatlaić
Mislav Graonić
Lea Ivanković
Lorena Lelek
Marija Mrnjavac
Martina Perak
Nika Pulig
Josipa Skenderović
Darko Vasilj
Jakov Zidarić
Matea Žnidarec

Lektura za engleski jezik
Anamarija Brusić

Oblikovanje
Marko Maraković, FF-press

Prijevod s engleskog jezika
Ivan Mrnarević
Marko Perišić
Filip Šimunjak

Prijevod s mađarskog jezika
Saša Vuković

Izdavač
Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu

Tisak
Studio Moderna d.o.o.

Naklada
Tiskano u 100 primjeraka.

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim radovima izražavaju isključivo stavove i mišljenja autora i ne predstavljaju nužno stavove i mišljenja uredništva i izdavača.

Izdavanje ovog časopisa financirano je novcem dobivenim na natječaju za studentske projekte Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i sredstvima koje je ustupio Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta.

Redakcija časopisa Pro tempore iskreno zahvaljuje Odsjeku na financijskoj podršci.

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva

Odsjek za povijest
(za: Uredništvo Pro tempore)
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3, 10 000 Zagreb

Kontakt

casopis.protempore@gmail.com

Web-stranica

<https://protempore.ffzg.unizg.hr/>